

Medžio simbolika Antano Vaičiulaičio novelėse

G a b i j a B A N K A U S K A I T Ė - S E R E I K I E N Ė
Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas

Pagrindinės sąvokos: *medžio simbolika, Pasaulio medis, Gyvybės medis, kosmogonija, centras, mediacija.*

Kiekvienas kūrybos aktas – ar tai būtų medžiotojo ruošimasis medžioklei, ar žmonių įsikūrimas tam tikroje erdvėje, ar teksto rašymas – pasak M. Eliade’*s*, traktuotinas kaip tam tikra kosmogonija, kaip centro steigtis siekiant harmonijos, dievų sukurto kūrinių atkūrimas. Praktiškai kiekviename reiškinyje galima išvelgti tam tikras erdvinės hierofanijos apraiškas, sakralumo ir sankūros dimensiją, kosmoso steigtį iš chaoso. Atsakomybė kurti pasaulį, žmogų kūrėją įpareigoja kosmizuoti chaosą, savąją erdvę sakralizuoti, padaryti panašią į dievų namus, realizuoti religinių ilgesį (E l i a d e 1997, 47). Bandytas atkurti mitinę Pasaulėkūros akimirka itin ryškus lietuvių prozininko Antano Vaičiulaičio (1906–1992) novelistikoje. Violeta Kelertienė apibendrina: „<...> iš dažnų peizažų mūsų mene susidaro išpūdis, kad gamta užima ypatingą vietą lietuvių tautinėje sąmonėje“ (K e l e r t i e n ė 2006, 108). Vaičiulaičio tekstuose gamtos ir gyvybės dominantė akivaizdi.

Autoriui rūpimos problemos novelėse koduojamos tam tikros srities gamtos simbolika. Vienų novelių įvaizdžiai grupuojami apie vandens fenomeną, kitų raktas į giliosios reikšmės atskleidimą – paukščių pasaulis. Neretai novelės prasmę leidžia suvokti medis ar jo atributai, į akis krinta dažno veikėjo itin artimas santykis su medžiu. Kone kiekvienoje novelėje atrasime medžio ir žmogaus paralelę: „<...> per tiekos metų prie kiekvieno medžio pripranti ir pažįsti!“ (V a i č i u l a i t i s 1996, 231); „Kaip obelis po žieduoto pavasario ir brandžios vasaros leidžia ant savo šakelių susikloti snaigėms ir užsnūsta tyliam miege, taip ir jis nutarė pailsėti po ilgų darbo metų“ (Ibid., 67); „<...> plaukai jos juodi kaip varno sparnas, o akelės mėlynos kaip vosilkėlės, o visa tiesi kaip ta pušelė girioj, ir geruos namuos auginta“ (Ibid., 114); „Ir štai tasai, kuris sėdėjo soste, sudrebėjo, ir visą jį nuo to skausmo ėmė purtyti vidaus gėla, kaip kad audros purto girių medį“ (Ibid., 208); „Kai medis pasensta, jį nukerta ar vėjas nulaužia, o kai žmogus sulaukia širmo plauko, jis turi mirti“ (Ibid., 153).

Gamtos motyvai, kaimiškoji pasaulėjauta Vaičiulaičio novelėse tyrinėti ne vieno literatūrologo, tačiau į augalų, medžio simboliką, medžio kaip centro ir steigties

reikšmes, kaip į kūrinio erdvės struktūravimą atidžiau nesigilinta. Augalų simbolika susijusi su gyvybės ciklo etapais ir reikšmėmis. Paradoksalu, tačiau magiški, skaidrūs Vaičiulaičio pasakojimai dažnai baigiami mirtimi. Vytautas Kubilius monografijoje kelia klausimą, kaip Antano Vaičiulaičio novelistikoje atsirado tragiški finalai, ir bando juos paaiškinti: galbūt tai Antrojo pasaulinio karo nuojautos, galbūt šviesesnės egzistencijos galimybė, o gal tiesiog rašytojo branda (K u b i l i u s 1993, 87). Keltina prielaida, kad būtent medžio simbolika turi ypatingos reikšmės kai kurių novelių pasakojimo plėtotei ir veikėjų poelgiams, o galbūt ir paaiškina nelemtą pabaigą. Straipsnio metodologinis pagrindas – centro simbolikos nusakymas pagal Mirceos Eliade's ir svarbiausi medžio vaizdinio bruožai bei jo simbolika lietuvių mitologijoje pagal Nijolės Laurinkienės ir Gintaro Beresnevičiaus išvalgas. Šia metodologija grindžiama penkių Antano Vaičiulaičio novelių analizė ir interpretacija.

Medis kaip centras

Gyvybės atsiradimo ir išnykimo paslaptis, ritmingumas, organiškumas užkodotas Visatoje, kurią žmonės įsivaizdavo kaip milžinišką medį, nes būtent medis savo gebėjimu nuolat atsinaujinti buvo panašiausias į periodiškai atsinaujinantį kosmosą (E l i a d e 1997, 105). Universalus, augalus apibendrinantis konceptas yra Pasaulio medis, pagrindinė jo funkcija – kosmogoninė, vaizduojamas jis dažniausiai kaip milžiniškas medis, jungiantis požemio, žemės ir dangaus pasaulius. Svarbiausi Pasaulio medžio atitikmenys: Gyvybės (Vaisingumo) medis, Pažinimo medis, Požemio viešpatijos (apverstas) medis, Mirties medis, Sakralinis medis ir Aukojimo medis. Be to, Pasaulio medis dažnai tapatus su Pasaulio ašimi arba Pasaulio stulpu, Pasaulio kalnu bei Pasaulio kryžiumi (D u n d u l i e n ė 1994, 9). Medis kaip sakralinės erdvės centro apraiška leido senovės žmogui suvokti sudėtingą kosmoso egzistavimo būdą, iššifruoti augmenijos ritme tai, kas yra už pasaulietinio gimimo ir mirties sekos (E l i a d e 1997, 105).

Gyvybės medis – tai vienas iš Pasaulio medžio variantų, vaizduojantis Visatos gyvybės amžinumą: „<...> pagrindinė gyvybės ypatybė yra gebėjimas diskretišku būdu save atgaminti laike <...>“ (*Mitologijos enciklopedija* 1997, 146–147). Taigi Gyvybės medis išreiškia gyvybę, jaunystę, nemirtingumą, išmintį, meilę. Amžinojo gyvenimo, vaisingumo ir dvasinės meilės idėja įsikūnija sode, rojuje ir jų atributuose (archetipinė obelis, rožė, kartais lelija). Išmintingieji yra tartum dvasiškai „įėję į sodą“. Mitų ir kitų šaltinių archetipiniai įvaizdžiai poezijoje simbolizuoja dvasinės būsenos, anapustinės tikrovės, įkvėpimo minutės vietas. Šios vietos dažniausiai piešiamos kaip sodai ir siejamos su vaizduotės aktyvumu, kūrybos, meno, amžinos meilės ir sublimuotos erotikos malonumais. Remiantis viduramžių tradicija, rojus buvo vadinamas „malonumų sodu“ ir vaizduojamas alegoriškai kaip sodas (N a u j o k a i t i e n ė 2001, 45–48). Pasak Biblijos, būtent Rojuje išaugo Gyvybės medis ir Pažinimo medis.

Medžiai, ypač tokie, kurių gyvenimo trukmė pranoksta žmogaus amžiaus trukmę (ąžuolas, gluosnis, kedras, maumedis), akivaizdžiausiai parodo gyvenimo vyks-

mą. Gyvybės medžiais laikomi ir žydintys, su vaisiais (obelis, vyšnia) arba nuolat žaliuojantys medžiai (eglė, pušis, kadagys). Medžiai, siejami su Gyvybės medžiais (gluosnis, žilvitis, karklas), atlieka vaisingumo ir gyvybinės galios skatintojų funkciją, simbolizuoja mirties įveiką. Gyvybinės substancijos šaltinis yra pats Gyvybės medis, jo vaisiai, gyvybės vanduo po medžiu arba Gyvybės medžio antropomorfiniai pakaitalai (dažniausiai moteriškojo prado). Medžiai dažnai suvokiami kaip gyvos būtybės. Jie jaučia, kvėpuoja, šnekasi tarpusavy, jų negalima kirsti, teršti. Mitologizuojami ne tik patys augalai, bet ir jų lapai, šakos, šaknys, žiedai, vaisiai.

Senovės lietuviai garbino viską, kas supo žmogų. Medis lietuviui taip pat buvo artimas dėl savo gyvenimo ciklo. Lietuvių mitologijoje Gyvybės medžiams dar buvo priskirtas mediatorių, vėlių buveinių, globėjų vaidmuo. Tikėta, kad medis ir žmogus susijungia į vieną gyvybę (V e l i u s 1997, 152–153). Lietuvių mitologijoje medžiui buvo priskiriama ir kosmogoninė funkcija, jis buvo vadinamas Pasaulio medžiu. Tikėta, kad toks medis įcentrina aplinką, kaip ašis jungia šį ir anapusinį pasaulius.

Nijolė Laurinkienė akcentuoja Pasaulio medžio simbolinę funkciją ir kelia prielaidą, kad senosios epochos žmogus tikriausiai siejo abstraktaus ir konkretaus medžio kategorijas, o kiekvienas realus medis asocijavosi su medžiu-abstrakcija ir buvo vertinamas pagal tai, kiek jis atitinka idealų archetipinį medį. Tad skiriama vertikalioji ir horizontalioji Pasaulio medžio struktūra (L a u r i n k i e n ė 1990, 55–56).

Vertikalios padėties Pasaulio medis įkūnijo tris pagrindines Visatos sferas: apatinę – požemį (šaknys), vidurinę – žemę (kamienas), viršutinę – dangų (šakos ir viršūnė). Šiuo aspektu jis sietinas ir su trimis pagrindinėmis žmogaus kūno dalimis (kojos, liemuo, galva), taip pat trimis stichiniais elementais (vanduo, žemė, ugnis). Pasaulio medžio trinariskumą atspindėjo tam tikrų rūšių būtybės, dažniausiai gyvūnai. Viršūnėje dažniausiai buvo paukščiai (ereliai, sakalai, gaidžiai, vištos ir kt.), kamienne – kanopiniai gyvuliai (elniai, jaučiai, ožiai, arkliai ir kt.), kartais ir bitės. Apatinė Pasaulio medžio dalis sieta su ropliais (žalčiais, gyvatėmis, rupūžėmis), bebrais, ūdromis (D u n d u l i e n ė 1994, 12). Taigi lietuvių Pasaulio medį reiškęs augalas atlikdavo tam tikrą mediatoriaus, pasaulį kosmizuojančio objekto funkciją. Prie tokio medžio būdavo atliekami ritualai tikint, kad jis leidžia žemės gyventojams bendrauti su dievais (L a u r i n k i e n ė 1990, 71). Horizontaliąją Pasaulio medžio liniją sudarė objektai aplink medį: žmonių, gyvūnų figūros, pastatai. Pasaulio medis sietas ir su laiku – vaizdavo dabartį, praeitį ir ateitį.

Gyvybės medžiais senovės lietuviai laikė moteriškus medžius: kriaušę, obelį, ievą, liepą, eglę, pušį. Vaisiai traktuoti kaip amžino gyvenimo simboliai. Patriarcho laikais, Gyvybės medžio vaizdiniais pinantis su Pasaulio medžiu, Gyvybės medžiais pradėta laikyti ir vyriškų vardų medžius. Jie vaizduoti tai Pasaulio, tai Gyvybės medžiais (D u n d u l i e n ė 1994, 55–57).

Kosmogoninė medžio simbolika

Antano Vaičiulaičio ankstyvosios kūrybos rinkinio novelėje „Kada obelis žydėjo“ itin akivaizdus augalų kodas, siejamas su žmogaus įprasminimu erdvėje ir

laike. Šioje novelėje galima bandyti atkoduoti kosmogoninę medžio funkciją, kuri įcentrina aplinkinius vaizdus ir tampa pasaulėdaros ašimi. Pasak Beresnevičiaus, įcentrinančią funkciją atlikdavo ypatingai nauagę ar didžiuliai medžiai (B e r e s - n e v i č i u s 1998, 12–18). Novelė pradeda trijų neįprastų pušų aprašymu: „Jeigu esi vaikščiojęs Panemunės šilu paliai upę, gal būsi pastebėjęs tris pušis, iš vieno kelmo išaugusias ir nuošaliau nuo kitų medžių siūruojančias, lyg jos būtų trys vienišos seserys“ (V a i č i u l a i t i s 1947, 95). Pušies palyginimas su moterimi, taip pat novelės pavadinimas leidžia numanyti, kad bus kalbama apie moters išgyvenimus. Trys pušys vaizduojamos itin lieknos, atsiskyrusios nuo kitų medžių, augančios iš vieno kamieno. Po jomis – skruzdėlynas, virš jų – kregždės, vaikančios vanagą, tad obelį, pasižyminčią trinariškumu, įmanu sieti su Pasaulio medžiu. Tai ypatinga vieta ir pasakojančiajam, ir kitiems veikėjams, teikianti ramybę ir įkvėpimą kaip dvasios sodas: „Mėgdavau po jomis ateiti ir ištisas valandas prarymodavau“, „Petras Masiulis <...> grimzdo savo svajonių ir savo dvasios regėjimų pasauliuose“ (Ibid.).

Pasakojimo intriga užsimezga būtent šioje vietoje, skatinančioje svajones, asociacijas, minčių šuolį į praeitį (horizontalusis Pasaulio medžio požymis): „Jis atsisėdo kaip reikiant, pasirėmė į pušį ir, visai nežiūrėdamas į mane, pratarė <...>“ (Ibid., 97). Novelės veikėjas Petras, pašnekintas draugo, prisimena akimirkas, kai vaikystėje suvokė savo itin artimą ryšį su motina. Ji gretinama su archetipine obelimi ir vaizduojama įcentrinanti namų aplinką: „– Pas mūsų pirkia stovi didelė, dailiai nauaugusi, dvišaka obelis. <...> Tylu, tylu aplinkui – buvo sekmadienis, ir toji obelis žydi visa balta, nei varške apdrėbta, tokia visa suklestėjusi, tokia pavasariška ir linksma. <...> prasiveria pirkios durys ir išeina mama. Graži ji buvo tą dieną, apsiklėstusi gėlėta skarele, prisikišusi senovišką, žaliomis ir raudonomis gėlėmis išsiuvinėtą žiurštą. <...> ji ilgai, ilgai žiūrėjo į tą obelį, nekrusteldama <...>“ (Ibid., 97–98). Drabužių puošybės akcentai moterį sieja su jos ainiiais, akcentuoja moters kaip gyvybės paslapties saugojimo simboliką. Motina-žydinti obelis kaip Gyvybės medžio atitikmuo harmonizuoja aplinką: „<...> mamai po alyvomis besėdint, visa kas aplinkui – žvirbliai, šuns grandinės terkštelėjimas, vyturėlio čyravimas, gluosniai ir net didžioji drebulė už kluono – palengvėle tilo, rimo, kol visai liovėsi švokštę, traliavę ir čiulbėję“ (Ibid., 98). Būtina pabrėžti, kad obelis – Antanui Vaičiulaičiui ypatingas medis. Po ja „rastas“ rašymo šaltinis. Gimtinėje, Didžiuosiuose Šelviuose, po žydinčia gegužės obelimi gimė pirmieji Vaičiulaičio kūriniai, taip pat buvo atrasti „dėsniai, kurie niekados negęsta“ (Antanas Vaičiulaitis 2006, 57), orientavę visą jo kūrybą į religinį ilgesį ir hierofaniškumą.

Kitoje kūrinio pastraipoje motiną ir jos vaiką išgąsdina dudenimas tolumoje. Tačiau ženklų apie būsimą žmonių išgastį ir tolesnį skaudų pasakojimą galima įskaityti iš pirmo žvilgsnio ramioje ankstesnėje pastraipoje. Motina sėdasi po žydinčiu alyvų krūmu, itin įdėmiai, tarsi su nerimu žvelgia į obelį. Alyvos – pavasario, gamtos atgimimo, meilės simbolis, leidžiantis numanyti, kada ir kaip prasidėjo pasakojamoji istorija. Tačiau nerimastingas žvilgsnis į obelį nurodo, kad

istorijos kulminacinis taškas susijęs su obelimi, kad ji rodo neįvykusią Pasaulėkūrą. Minėtas obels dvišakumas taip pat gali būti interpretuotas kaip neišpildyta Gyvybės medžio harmonizavimo funkcija, sietina su skaudžia motinos istorija. Jis taip pat gali būti paaiškintas ir kaip nuoroda į dvi motinos gyvenimo – buities ir būties – sferas: „Ji glostė man plaukus ir vis labiau glaudė mane prie savęs, skaisčiai mėlynomis akimis įsižiūrėjus į tą obelį ir raudoną molio pakriaušę už sodo. <...> Sulig kiekvienu paglostymu tartum vis labiau skverbiausi į mamą, vis artimesnė, geresnė, gražesnė ji man buvo, ir vis plačiau vėrėsi kažkoki vartai, už kurių stovėjo kitokia mama: kuri gali kentėti, verkti, matyti pasaulio gražumą, perprasti daugel dalykų, trokšti laimės ir didelę vargšų našą pakelti“ (V a i č i u l a i t i s 1947, 99). Motinos ir medžio sutapatinimas atveria pasakotojui ypatingą, dvasinę erdvę, suteikia galimybę pajusti žmogaus ir pasaulio sudėtingumą. Medžio dvišakumas taip pat gali simbolizuoti motinos gyvenimo padalijimą į du chronologinius tarpsnius. Toliau akcentuojama paralelė tarp motinos išminties ir obels kamieno simetriško atsidalijimo: „Ji tai matė, o aš kol gyvas gal būčiau neįsistebėjęs šio gamtos darnumo“ (Ibid.). Motina vaikui paaiškina savo įdėmų žvilgsnį į obelį – pasako, kad po ja vokiečiai už pagalbą partizanams nuteisė mirti jos dukterį Adelę ir šios jaunikį Joną. Pasitvirtina prielaida, kad neįvyko kosmogoninė naujos šeimos steigtis, pasaulėkūra, atitinkamai ir motinos įcentrinanti funkcija nepakankama, nuo to skaudaus momento jos gyvenimas padalytas kaip obels kamienas į dvi šakas – iki ir po dukters mirties.

Novelėje medis simbolizuoja amžinojo gyvenimo ir dvasinės meilės idėją. Nors Gyvybės medžio funkcija nėra visavertė, tačiau nekaltai mirusios dukters vėlė įkūnijama sodo medžiuose ir rojaus sodo atribute – archetipinėje obelyje: „<...> jos dvasia skraidė mūsų pastogėje, tarp sodo medžių, po tąja obelimi, metai iš metų vis tolimesnė, vis labiau anapus ežero, girių nykstanti <...>“ (Ibid., 100). O pušis – Pasaulio medžio atitikmuo — leidžia kalbėti apie kosmogoninę, gyvybės atnaujinimo laike simboliką ir struktūruoja novelę: įveda į pasakojimą per trijų pušų iš vieno kelmo vaizdą, pradeda, kai į pušį atsirėmęs veikėjas imasi pasakoti savo istoriją, ir pabaigia: „<...> nė žodžio man netaręs, greitai atsistojo ir nuėjo šilu miesto link, dar taip atidžiai, lyg pirmą kartą matytų, žvilgterėjęs į tų trijų pušų aukštai iškeltas viršūnes“ (Ibid., 102).

Kosmogoninė simbolika dažna ir Antano Vaičiulaičio pereinamojo žanro novelėse, primenančiose pasaką, sakmę, padavimą. Novelės „Motiejaus šulinys“ iš knygos *Vidurnaktis prie Šeimenos* (1986) klevas, sujungtas su vandens šaltiniu, atlieka steigties funkciją, įcentrina aplinkinius vaizdus, tampa pasaulėdaros ašimi. Ūkininkui išdžiūsta šulinys, tačiau paklausęs moteriškės patarimo, jis išsikasa kitą šulinį, kuris pasirodo esąs stebuklingas. Iš girių išėjusi moteris būtent už klevo liepia kasti naują šulinį. Lietuvių tautosakoje Pasaulio medžio įvaizdis dažnai derinamas su kalnu (ant kalno auga liepelė) ar vandeniu (iš gilių marelių išauga žalias jovarėlis). Klevas su šuliniu atlieka ir mediacinę funkciją – padeda Motiejui susisiekti su anuo pasauliu. Pasakose pagalba suteikiama už moralų elgesį, „amžinųjų dėsnių“ laikymąsi. Moteris primena gerąją raganą, pasivadina burtininke, nors jos

išvaizda primena moterį, vedančią sielas į kitą pasaulį, – ji vilki juodą suknią, ryši juodą skarelę, yra juodų plaukų ir akių, „turi galybę“ vandenims ir žolėms. Klevas šioje novelėje stebuklingas, neatsiejamas nuo šulinio, nes būtent jis ir suteikia šiai vandens versmei magiškų galių. Abu objektai harmonizuoja aplinkinę erdvę: pritraukia miško paukščius ir gyvūnus, pasotina ūkio galvijus, suteikia sveikatos ūkio gyventojams ir kaimynams, leidžia suklestėti kaimui, kai į šventę atvyksta karalius. Akcentuojant klevo trinariškumą, sąsają su Pasaulio medžiu, jis novelėje paminimas tris kartus, susiejant su naujos gyvybės steigties ir harmonizavimo momentais: „Vyrai šulinį už klevo baigė per tris dienas, įdėjo gražų ažuolinį rentinį ir pastatė svirtį su vėtrunge viršuje“ (V a i č i u l a i t i s 1996, 253), „Žmonės išsiskirstė temstant, kalbėdamiesi apie iškilnę už keturių savaitių ir apie šulinio vandenį, kuris jau bėga mažu upeliuku už klevo“ (Ibid., 255), „Atėjus nakčiai, ūkininko sodyboj vėl buvo tylu ir ramu. Už klevo iš šulinio čiurleno vanduo ir gurgėjo upeliukas. Namuose visi miegojo: arkliai tvarte, šunes būdoje, gaidys sodo obelyje ir žmonės pirkioje“ (Ibid., 260). Sodybos kosmosą kuria būtent mediniai statiniai (tvartas, būda, obelis, pirkia). Taigi tekstas atskleidžia, kaip rašytojas supranta erdvę ir jos reikšmę žmogui, koks svarbus yra centro, t. y. klevo ir vandens jungties, suvokimas, kurį praradus sugrąžinti tegali ne pasaulietiškos, o sakraliosios erdvės atstovas. Paklauses jo pamokymų (kaip pasakoje, sakmėje), herojus atranda „<...> Kosmosą tokį, koks jis buvo *in principio*, mitinę Pasaulėkūros akimirką“ (E l i a d e 1997, 47).

Namų erdvės įcentrinimo simbolika

Antano Vaičiulaičio novelė-literatūrinę pasaką „Žvejų duktė Banguolė“ iš knygos *Gluosnių daina* (1966) įprasmina simbolinis medžio laukas, žymintis namus. Žvejo dukterį Banguolę įsimyli svečios šalies žvejys Sigurdas, o šiai nesutikus vykti į jo šalį, vaikiną klusta išsigabena merginą. Tačiau Banguolė negali gyventi svetimame krašte, nes ilgisi gimtųjų namų ir miršta, šio ilgesio neištverusi.

Novelę struktūruoja pušų kaip namų erdvės įvaizdis, atspindintis Banguolės dvasinę ir fizinę būseną. Medžiai čia atlieka „ašies“ funkciją ir sakralizuoja veikėjos erdvę ir laiką: „Mergaitė lakstė po kopas, bėgo į girias aviečių rinkti ir siautė jūros vilnyse. <...> Kai saulė, didelė ir raudona, leisdavosi vakaruose, Banguolė ties pušimis laukdavo grįžtant brolių“ (V a i č i u l a i t i s 1996, 175), „Paskui, atėjus metams, suspurdėjo nerimdama jos širdis. Rymodama po šermukšnių medžiais, žiūrėdavo mergaitė, kada ant marių pasirodys laivas ir atplauks kaimynų sūnus Meldutis“ (Ibid.).

Medžiai ir namai šioje novelėje sudaro nedalomą visumą. Mergina greta trijų pušų, įcentrinančių namų erdvę, yra linksma ir laiminga: „<...> tenai, ant marių krašto, auga trys pušys. Už jų stovi mūsų sodyba“ (Ibid., 177). Pušys siejamos su motiniškumu, gyvybe ir tęstinumu: „Aš neištūrėsiu be savo žilagalvės motinėls ir be savo pušų siūravimo“ (Ibid., 181). Išvežta į svetimą kraštą, pasakos herojė tartum išrautas medis negali į svetimą žemę įleisti šaknų, nyksta ir susergera besiilgdama savosios erdvės, kurią sakralizuoja medžiai ir jų dvasios: „Ji žiūrėjo į jūros

plotus, o jos dvasia verkė ir aimanavo, ir šaukėsi anų vietų, kur ji bėginėjo ir kur giriose seni dievai gyveno. <...> Taip, man trūksta anų trijų pušų ant marių krašto ir vakarinės žvejų dainos, ir švelnaus motinėls paglostymo <...>“ (Ibid., 182). Prie įcentrinančio medžio dažniausiai būdavo atliekami kultiniai veiksmai, kadangi per jį būdavo greičiausiai pasiekiami dievai (B e r e s n e v i č i u s 1998, 15). Tad medžiai Banguolę siejo ir su jos dievais, realizavo mediacinę funkciją. Tik broliams atvykus jos aplankyti moteris pasijunta geriau: „Septynias dienas ir septynias naktis broliai viešėjo pas savo seserį Banguolę ir pasakojo apie žvejų kaimą, apie žmones ir apie tai, kaip pušys siūruoja ir kvepia, kada vasaros saulė jas glamonėja. Jinai klausėsi jų šnekos, ir jos dvasia lyg gaivėjo, o širdis jai džiaugėsi ir gyviau tvaksėjo krūtinėje“ (V a i č i u l a i t i s 1996, 184). Brolių pasakojimai – dalelė gimtųjų namų – gydo Banguolės kūną ir sielą, iš dalies atkuria buvusį kosmosą.

Banguolė – tai Eglė, Banguolę pagrobęs turtingas užjūrio žvejys – žalčių karalius Žilvinas. Banguolė, kaip ir Eglė, labai ilgisi namų. Tačiau kitaip nei pasakoje, ne Banguolė vyksta aplankyti namų, bet broliai aplanko ją. Novelės, kaip ir pasakos, atomazga tragiška: Eglė virsta medžiu, Banguolė miršta pavasarį, žydint gėlėms. Atskirta nuo savos sakraliosios erdvės, Banguolė negalėjo įkūnyti kosmogoninės, gyvybės atnaujinimo ir pratęsimo funkcijos, kadangi naujo ciklo, naujos šeimos steigtis įvyko per prievartą. Nors gimė trys vaikai, tačiau motinos ir gyvybės ciklas užsidarė be galimybės įsikūnyti į medį – jos prašymas palaidoti gimtajame kaime po pušimis neišsipildė, kadangi gabenama palaidoti į gimtąjį kraštą per audrą nuskendo. Šioje novelėje svarbiausia medžio simbolika – įcentrinanti, atskleidžianti pagrindinę kūrinio mintį, kad gimtojo krašto, savojo kosmoso netekęs žmogus yra pasmerktas gyventi chaose, jausti nuolatinį gimtinės ilgesį, per dvasios kančias vedantį į fizinę mirtį.

Mirties pranašikumo, išcentrinimo simbolika

Novelė „Pelkių takas“ iš rinkinio *Tavo veido šviesa* (1989) pradedama Rainerio Marios Rilke's žodžiais apie mirties beprasmybę. Vaizduojamas pušies nukirtimas, pranašaujantis ir herojaus mirtį. Novelės realiąją ir mistinę erdvę nužymi ir vienija trijų įprasmintų figūrų koreliacija: pušis, beržas ir gluosnis (*Antano Vaičiulaičio tylos ir ramybės pasaulis* 1998, 13). Šie medžiai, liečiami veikėjo, įprasminami kaip lemties ženklai ir vienija novelę.

Pušis, analizuotuose tekstuose sieta su Pasaulio medžio simbolika, čia taip pat vaizduojama kaip gyvas žmogus, kaip liekna, išdidi mergina: „Matas Mateika paskutinį kartą smogė kirviu į kamieną ir pridėjo ranką prie kaktos. Jis žvelgė aukštyn, kur temstančiam danguj pušis stovėjo išdidi ir liekna, su snieguota viršūne. <...> Medis apačioje grikštelėjo, susvirduliavo lyg nežinodamas, į kurią pusę griūti, – ir triokštelėjęs nuslinko žemyn šlamšdamas. Krito staigiai. Vainikuota galva dusliai šlumstelėjo į žemę. Spiečius sniegulių ištryško iš viršūnės. Pušis dar krūptelėjo, sušiuveno pastarą kartą ir nutilo“ (V a i č i u l a i t i s 1996, 58). Pažeidžiama kultinė medžio funkcija, senovės Lietuvoje pasireiškusi tuo, kad daug miškų ar giraičių buvo sakralūs ir prilyginti tabu, į juos buvo leidžiama

įžengti tik religiniais tikslais, jų jokių būdu nebuvo galima kirsti (B e r e s n e v i - č i u s 1998, 15).

Veikėjas Matas jaučiasi sukrėstas dėl savo paties nukirstos pušies ir kitų tokio pat likimo sulaukusių medžių. Jis negali suformuluoti, bet jaučia protėvių žinojimą, kad medis yra gyvas, visa savo egzistencija artimas žmogui. Pats to nesuvokdamas, jis kenčia dėl kosmogoninės, medicininės, kultinės ir kitų medžio funkcijų sunykimo žmonių sąmonėje, dėl sakralumo, hierofanijos sumenkimo. Nukirsti medžiai veikėjui asocijuojasi su masiniu žudymu: „Mateika grįžo prie medžio, nubraukė delnu per kamieną, paglostė baltą rėžį su išplyšusia žievės juosta. Jis kalbėjo sau vienas: – Tokia pušis! Tokia pušis... <...> Pamažu gulė snaigės ant šakų. Jis akimis permetė visą medį. Ūmai nusigrežęs, pasibruko kirvį su pjūklų po pažaste. Tiesiai per kelmynus kūprino į kaimą. Kur tik akys siekė, visur jis regėjo sugulusias eiles pušų ir eglių, begalinę srovę rudų ir sakuotų rąstų. Jis mąstė: ‘Koks naikinimas! Koks naikinimas!’“ (V a i č i u l a i t i s 1996, 58–59).

Sąmoningai nesuvokiama, bet nujaučiama savinaika per medžių kirtimo veiksmą paskatina Mateiką mesti darbą girioje ir keliauti namo pas šeimą – dvasinis pasirinkimas, minimalūs maisto ištekliai jam svarbesni nei galimas uždarbis. Ir veikėjui ruošiantis išeiti, ir šeimnininkui lydint jį, Mateika vis užsimena apie seną ir naujojo gyvenimo skirtį, savus ir svetimus, apie tai, kad senojo lietuviškojo gyvenimo tarpsnį naikina svetimi, naujojo gyvenimo žmonės, o „senoviški“ žmonės, skaitantys šventųjų gyvenimus, mylintys medį, niekam nereikalingi – jie kaip medžiai, kuriuos svetimi kerta. Veikėjas jaučiasi svetimas kaip naikinamas medis ir išpranašauja savo likimą – mirtį susidūrus su svetimu (sargybiniu vokiečiu).

Kelionė namo sunki ir pavojinga, kelias veda per pelkę – tai realios ir mistinės erdvių takoskyra. Nejaukios, svetimos erdvės ženklai kreipia į mirties simboliką: šeimnininkas vis ragina neįkristi į akivarą, o atsisveikinęs Mateikai jis rodosi „<...> šiurpiai ir nežemiškai, o jo balsas sklido iš toli, lyg būtų sakomas sušalusiam ir išmirusiam pasauliui“ (Ibid., 62), keliaudamas veikėjas girdi šuns staugimą, mato drebančias, tarsi krintančias žvaigždes. Pelkių erdvė skurdi, joje želia tik samanos, nušiuurę švendrai. Netikėtai „nebyliame pasaulyje“, mistinėje erdvėje Mateika išvysta beržą: „Pačiame pelkių vidury jis rado beržą, žemą ir skursnų, nežinia kieno galybės čia atneštą, įdiegtą ir augintą. Mateika atsikvėpė ties medžiu, čiupinėjo sustirusias beržo šakas ir glostė žievę“ (Ibid., 63). Beržas vienintelis, įcentrinantis šią skurdžią erdvę, todėl žmogų prie jo traukia, skatina glaustis, ieškoti paguodos, užtarimo, paprašyti dievų dvasinių jėgų per medį. Beržo bendroji simbolika siejama su šviesa, švara, mirgėjimu, neaiškumu, moteriškumu. Tačiau medis vienas, skurdus, vidury pelkės, jis neatlieka kosmogoninės funkcijos ir nesuteikia pakankamo saugumo jausmo veikėjui, neturi pakankamai galių atkurti pažeistą ryšį su gamta.

Mirties reikšmių daugėja. Mateika sutinka juodai apsirengusią, besiremiančią didžiule lazda senutę, palaidojusią mieste savo dukrą. Senutė nuolat užsimena susitaikiusi su Dievu, laukianti mirties, niekam nejaučianti skriaudos – jai artimos abi erdvės. Ji pasakoja apie dingusius, žuvusius žmones, susijusius su pelkės erdve,

pakartoja keliaujanti namo. Senolė primena dviejų pasaulių tarpininę, jos lazda atitiktų kai kurių tautų tikėjimuose vaizduojamos dviejų erdvių mediatorės vieną medinę koją, nurodančią į mirties karalystę: „Ji atrodė jam tokia didelė ir galinga su taja į sniegą tvirtai įsmeigta kaip kokio vyskupo lazda“ (Ibid., 64). Lemties neišvengiamybę teigiančiomis kalbomis senoji moteris tarsi skatina būti Mateiką pasiruošusį mirčiai bet kurią akimirką. Veikėjas suvokia, kad senoji keliauja namo pas Dievą, į savo pradžią. Jis junta artėjančios mirties ženklus, bet nenori su tuo susitaikyti: „Moteriškė strigo jam galvon, strigo prieš jo valią ir kažkaip nykiai atliepė jo sieloje“ (Ibid., 65).

Žmogaus gyvenimo baigties lėmėju tampa gluosnis, beržo opozicija. Gluosnio simbolika pasaulio mitologijoje prieštaringa. Šis medis gali globoti, saugoti nuo piktųjų dvasių, bet daugelyje kultūrų jis iškyla kaip liūdesio, mirties, laidotuvių simbolis. Mirties nuojautą sustiprina perspėjimas: „Pasiskubink iš pelkių: apsičiauks. Tamsy dar pataikysi į eketę: jų čia daug... Ir tos sargybos dar! Vaikščioja tarp gluosnio ir sandėlių“ (Ibid., 64). Gluosnio paveikslas iškyla Matui išėjus iš pelkių: „Augo tas gluosnis tvirtos žemės liežuvyje, įlindusiame toli į liūną, ir buvo senas ir be šakų, tik ilgus išleidęs ūgius, kurie vainiku buvo sužėlę viršuje ir dabar styrojo sušalę. <...> Matas prisišliejo prie medžio. Oras buvo šaltas, toks gairvus ir sveikas gerklei. Mateika užsiėjo iš kitos gluosnio pusės ir išvydo lyg išplėstus vidurius juodą kiaurymę nuo šaknų ligi šakų“ (Ibid., 65). Šis aprašymas primena Pasaulio medžio atitikmenį – Mirties medį. Jis tarsi riba, skirianti vidurinį pasaulį virš žemės nuo apatinio, esančio po pelke. Šis sušalęs medis, herojaus neteisingai palaikytas Gyvybės medžiu („Čia įlindus ir užsirūkyti galima“ (Ibid., 66), tampa Mateikos mirties priežastimi: „Ir kėlė koją į tą drevę. Atkišo ranką. Susyk atšoko, palytėjęs kažką šiltą, lyg veidą. Iš medžio riktėlėjo. Ten būta sargybinio“ (Ibid.). Galima daryti prielaidą, kad dėl savo vėlyvo dvasinio apsisprendimo, dėl per ilgo gyvenimo chaose Mateika nebegali nei steigti kosmoso horizontaliai, nei patekti į jo sferą vertikalčiai, nebegali ir likti gyvas, nes jis jau svetimas dabarties erdvei, jam belieka apatinė pasaulio sfera: „<...> lūžo juodu ir nugarmėjo po ledu“ (Ibid.).

Taigi pagrindiniam novelės veikėjui gluosnis atneša mirtį, kurią buvo galima nujauti nuo pat pirmųjų novelės eilučių, kai Matas paskutinį kartą smogė į medžio kamieną. Nukirstoji pušis, Pasaulio medžio provaizdžio Vaičiulaičio novelėse su-naikinimas – pranašiškas ženklas, kad ir kirtėjui, suardžiusiam kosmosą, belieka chaoso, mirties erdvė.

Erdvės ir laiko harmonizavimo, gyvybės ciklo simbolika

Medžio vaidmuo itin svarbus vienoje gražiausių Vaičiulaičio novelių „Tavo veido šviesa“, kurioje medis atlieka guodėjo, ramintojo, namų ir galbūt net artimo ir mylinčio žmogaus funkciją. Medžio simbolika ir reikšmės struktūruoja novelę bei pranašauja jos baigtį. Kitas svarbus ženklas, sąveikaujantis su medžių pasauliu, – vėjas, simbolizuojantis bauginančią nuojautą, lemties laukimą, svetimą erdvę, ir nuolat bandantis įsiveržti į girios pasaulį.

Pagrindinę novelės veikėją Teresę, sulaukusią garbingo amžiaus, bet vienišą ir paliegusią, pažadina vėjo šniokštimas. Duktė jos nekenčia, žentas – vienintelis jos užtarėjas – dirba girioje. Senolė nusprendžia eiti į Didžiagirę jo ieškoti, nors bijo išeiti į vėją, svetimą erdvę. Keliaudama senolė stebi kraupios lemties ženklus (vėtroje prieš vėją lėtai ir atkakliai iriasi du varnai lyg du žmonės vandeny, virš galvos suklinka paukštis, dangus pajuosta, kyka minčių apie piktas vidunakčio dvasias), tačiau nepasiduoda baimei. Įžengusi į girią, savą erdvę, Teresė nusiramina: „Jautėsi ji čia lyg kokiame name“ (Ibid., 78). Didingas miško gaudimas senolę gąsdina kaip gąsdino senąjį lietuvį, kuris į girią žengdavo su didžiausia pagarba, bijodamas užsitraukti miško dvasių rūstybę: „Medžiai ošė ir gaudė taip didžiai, kad senelei darėsi ilgu ir šiurpu“ (Ibid.). Labiausiai novelės veikėją gąsdina eglės, žyminčios gyvenimo ciklo atsinaujinimą per mirtį: „Iš medžių švokštimo jinai suprato, kad dabar patekusi į eglėną. Eglės, nukarusios ligi žemės, visados ją baugino. Rodos, po jų šakomis taip ir glūdi ar žvėris, ar žmogus, ar kokia dvasia“ (Ibid., 79). Eglė išreiškia moteriškumo archetipą, o šis svarbus gyvenimo tarpsnis ir būseną Teresei nesusiklostė. Kita vertus, lietuvių tautosakoje eglės siejamos su piktųjų dvasių, velnio buveine. Taip pat eglė su šakomis nurodo į lietuvių tikėjimą apie žmogaus vėlės perėjimą į medį, atitinkamą kosmogonijos tarpsnį. Ir kitose Vaičiulaičio novelėse po eglę, artima Pasaulio medžiui, žmogus pasijunta ramus ir saugus, o šis medis – labiau artimas ir savas, teikiantis prieglobstį ir saugantis nuo priešų. Nors eglėnas ir šiek tiek šiurpina, bet sugrąžina lietuviui per kartas išsaugotą medžio hierofanijos suvokimą¹.

Senoji Teresė silpnumo akimirką jaučia ypatingą medžio trauką ir vidinio, iš amžių glūdumų ateinančio balso skatinama nori glaustis prie liepos kaip prie artimo žmogaus: „Priglausti galvą prie tos kuplios liepos ir rymoti. Ilgai ilgai rymoti, kol nutils audrotis, kol liausis pušys siūravę ir patekės aušra, tokia rami ir gera“ (Ibid., 78). Senovės lietuvių liepa stebino savo grožiu, gydomųjų savybių turinčiais žiedais, medumi. Ji laikyta ypatingu Gyvybės medžiu, sietu su moteriška gimimo ir likimo lėmimo deive Laima. Devyniašakėje sutartinių liepoje ant devintos šakos gegutė iškukuoja iš motinos devynias dukteris. Liepai mergaitė dovanoja savo rūtų vainikėlį. Mergelių našlaitėlių ar jaunų martelių virtimas Laimos medžiu liepa dažnas lietuvių baladėse. Su liepomis moterys kalbėdavusios kaip su žmonėmis (D u n d u l i e n ė 1994, 110–116). Vieniša senolė, moteriškos nuojautos skatinama, glaudžiasi būtent prie liepos. Noras susitapatinti su medžiu sąmoningas. Senoji suvokia, kad anksčiau ar vėliau teks atgulti į medžio lentų karstą.

Moteriai pasidaro šviesiau ir išvydus beržus: „– Viešpatie, kokie balti kamienai. <...> Štai ji prisilytės beržui prie liemens. – Kokia švelni jo žievė. Lyg vaiko delnu-

¹ Pvz., novelėje „Vieversė“ dvasines kančias išgyvenantis pagrindinis veikėjas eglė užuovėjoje randa ne tik fizinį prieglobstį nuo vėjo ir speigo („Justinas sustojo po eglę, kuri visa buvo balta – sniegas ją dengė nuo viršūnės ligi apatinių šakų. Jam buvo saugu ir kone šilta“), bet ir dvasinį nusiramimą („Justinas po eglę visai apšilo ir nejautė jokio noro toliau krutėti, lyg čia būtų tavo namai. Pats nesuprato, kodėl jam darosi lengva, jauku ir ramu <...>“) (Ibid., 225).

kas <...>“ (Vaičiulaitis 1996, 80). Apie beržą Teresė kalba kaip apie gyvą asmenį, prie kurio prisiglaudusi gali atrasti sielos ramybę ir pajusti taip trokštamus žmogiškus jausmus. Beržo žievės lyginimas su vaiko delnu išreiškia motinišką Teresės skausmą dėl atšiaurių santykių su dukra, atskleidžia jos niekam nereikalingus motiniškus jausmus, žymi dvasiškai neišsipildžiusią, nutrūkusią naujos gyvybės steigtį: dukra išauginta, tačiau dvasinio ryšio su ja nėra. Tai, su kokia meile ir pasigėrėjimu senoji moteris kalba apie beržus, rodo ypatingą jos ryšį su visa supančia gyvybe. Girioje senoji Teresė atranda šilumą, jaukumą ir jaučiasi esanti namuose: „– Pagaliau ir aš namie“ (Ibid., 81). Chaotišką vėją harmonizuoja medžiai, jų ošimas senąją ramina, simbolizuoja sielos tęstinumą, žmogaus ir pasaulio bendrumą, kosmosą: „Medžiai ošė savo giesmę, didžią ir amžiną. Senoji klausėsi ir jau buvo taip gera čia rymoti ir girdėti tą iš tolybių, iš marių ir vandenų atsklidusį švokštimą“ (Ibid., 80).

Giria tampa ne tik atstumtos, niekam nereikalingos senolės namais, ypatinga dvasine erdve, bet ir jos amžinojo poilsio vieta, sujungiančia ją su Anapilin išėjusiais artimaisiais: „Ji regi – tokios žalios lankos, ir jose gėlės taip dailiai žydi. Aure per vėją ateina jie, visa jos gentis – ir Jurgis, ir visi jos vaikai, visi tie, kur mirė. <...> Ir vėl mato, lyg ir pati tenai eitų, ranką padavusi Jurgiui. O jai taip gera, taip gera...“ (Ibid., 81). Atradusi sielos ramybę, pajutusi namų jaukumą, Teresė miršta susiliedama su gamta, sugrįžta į kosmosą. Jos poilsio vieta tampa medžių kūgis: senoji, suradusi jame erdvią ir gilią skylę, pasijunta savo erdvėje, saugi ir rami. Čia medis ne tik pranašiškas ženklas, bet ir harmonizuojantis, telkiantis, raminantis, žymintis amžinos gyvybės ciklą, taip pat atliekantis mediacinę šio ir ano pasaulio funkciją.

Išvados

Medis, giria Antano Vaičiulaičio novelėse dažnai įvardijami namais siaurąja ir plačiąja prasme, taigi atlieka įcentrinimo ir mediacinę funkcijas – iškyla kaip dvasinis tarpininkas tarp Dievo ir žmogaus, šio ir anapusinio pasaulio. Jis siejamas su moteriškuoju pradū, erdve, laiko trinariškumu, ypatinga dvasine būseną, įsiklausymu į vidinį veikėjų pasaulį, išreiškia jaunystę, išmintį ir meilę. Vaičiulaičio medžiuose atpažįstame Pasaulio ir Gyvybės medžio kosmizuojančią simboliką, išreiškiančią amžinąjį gyvybės ciklą, dvasinį atsinaujinimą („savęs atgaminimą“, susivokimą), sugrįžimą į pradžią per mirtį, taip pat harmonizavimą – dvasinę ramybę įsikūnijus į medį ar sodą. Dažnai Vaičiulaičio novelėse medžio vaizdavimas įspėja apie gresiančią nelaimę ar artėjančią mirtį, tačiau jai suteikia metafizinę reikšmę, tampa slenksčiu į anapusinį pasaulį, vienu iš kosmogonijos etapų.

Literatūra ir šaltiniai

Antanas Vaičiulaitis. Archyvai. Sud. V. Paplauskienė, Kaunas: Maironio lietuvių literatūros muziejus, 2006.

Antano Vaičiulaičio tylos ir ramybės pasaulis: skiriama Antano Vaičiulaičio 90-osioms gimimo metinėms, Vilnius: Lietuvos pedagogų kvalifikacijos inst.: Kultūros, švietimo ir knygų leidybos rėmimo fondas „Ceklis“, 1998.

- Beresnevičius 1998 – Gintaras Beresnevičius, *Kosmosas ir šventvietės lietuvių ir prūsų religijose*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Dundulienė 1994 – Pranė Dundulienė, *Gyvybės medis lietuvių mene ir tautosakoje*, Kaunas: Šviesa.
- Eliade 1997 – Mircea Eliade, *Šventybė ir pasaulietiškasumas*, Vilnius: Mintis.
- Kelertienė 2006 – Violeta Kelertienė, *Kita vertus...: Straipsniai apie lietuvių literatūrą*, Vilnius: Baltos lankos.
- Kubilius 1993 – Vytautas Kubilius, *Antanas Vaičiulaitis*, Kaunas: Šviesa.
- Laurinkienė 1990 – Nijolė Laurinkienė, *Mito atšvaitai lietuvių kalendorinėse dainose*, Vilnius: Vaga.
- Mitologijos enciklopedija: pasaulio tautų mitologinės būtybės ir vaizdiniai*, t. 2, Vilnius: Vaga, 1997.
- Naujokaitienė 2001 – Elina Naujokaitienė, *Oskaras Milašius – mistikas ir hermetinis poetas*, Kaunas: VDU I-kla.
- Vaičiulaitis 1947 – Antanas Vaičiulaitis, *Kur bakužė samanota*, New York: Kultūros instituto leidinys.
- Vaičiulaitis 1996 – Antanas Vaičiulaitis, *Popiežiaus paukštė: rinktinės novelės*, Vilnius: Baltos lankos.
- Vėlius 1997 – Norbertas Vėlius, *Lietuvių mitologija*, t. 2. Vilnius: Mintis.

Gabija Bankauskaitė-Sereikienė

Medžio simbolika Antano Vaičiulaičio novelėse

S a n t r a u k a

Pagrindinės sąvokos: medžio simbolika, Pasaulio medis, Gyvybės medis, kosmogonija, centras, mediacija.

Straipsnyje analizuojami bandymai atkurti mitinę Pasaulėkūros akimirką lietuvių prozininko Antano Vaičiulaičio (1906–1992) novelistikoje. Autoriui rūpimos problemos novelėse koduojamos tam tikros srities gamtos simbolika. Neretai novelės prasmę leidžia suvokti medis ar jo atributai. Kone kiekvienam tekste atrasime medžio ir žmogaus paralelę. Straipsnio metodologinis pagrindas – centro simbolikos nusakymas pagal Mirceos Eliade’s ir svarbiausi medžio vaizdinio ypatumai bei jo simbolika lietuvių mitologijoje pagal Nijolės Laurinkienės ir Gintaro Beresnevičiaus išvalgas. Augalų simbolika susijusi su gyvybės ciklo etapais ir reikšmėmis, tad straipsnyje aktualizuojami Gyvybės ir Pasaulio medžiai, nurodoma jų horizontalioji ir vertikalioji sandara, kiekvienos dalies reikšmės, apibrėžiamos svarbiausios funkcijos.

Antano Vaičiulaičio ankstyvosios kūrybos rinkinio novelėje „Kada obelis žydėjo“ itin akivaizdus augalų kodas, siejamas su žmogaus įprasminimu erdvėje ir laike, ryški kosmogoninė medžio funkcija, įcentrinanti aplinkinius vaizdus. Obelis simbolizuoja amžinojo gyvenimo ir dvasinės meilės idėją, pušis – Pasaulio medžio atitikmuo – žymi kosmogoniją, gyvybės atnaujinimo laike simboliką ir struktūruoja novelę. Novelėje „Motiejaus šulinys“

klevas, sujungtas su vandens šaltiniu, atlieka steigties funkciją, įcentrina aplinkinius vaizdus, tampa pasaulėdaros ašimi. Novelėje-literatūrinėje pasakoje „Žvejų duktė Banguolė“ medžiai atlieka „ašies“ funkciją ir sakralizuoja veikėjos erdvę bei laiką. Novelėje „Pelkių takas“ medžiai susiję su mirties pranašiškuoju, išcentrinimo simbolika. Novelėje „Tavo veido šviesa“ medis atlieka guodėjo, ramintojo, namų ir artimo, mylinčio žmogaus funkciją, o medžio simbolika struktūruoja novelę ir pranašauja jos baigtį.

Taigi medžio vaizdinys Antano Vaičiulaičio novelėse padeda atskleisti kosmogoninę, pasaulėdaros simboliką, akcentuoja namų erdvės ir įcentrinimo reikšmes, išryškina erdvės ir laiko harmonizavimą, gyvybės cikliškumą, taip pat simbolizuoja ir mirties pranašiškuoju, išcentrinimą, tampa šio ir anapusinio pasaulio mediatoriumi.

Gabija Bankauskaitė-Sereikienė

The Symbolism of the Tree in the Novellas of Antanas Vaičiulaitis

S u m m a r y

Keywords: *symbolism, the tree, the World Tree, the Tree of Life, cosmogony, centre, mediation.*

Nature has a very important position in the world-view of Lithuanians, because at all times Lithuanian people sought safety, help and harmony with their environment. Thus it is natural that the depiction of nature has an important place in the works of many Lithuanian writers.

In the novellas of Antanas Vaičiulaitis the importance of nature is obvious, too. The main aim of this work is to explore the functions of the tree in the novellas of A. Vaičiulaitis.

The first part of the paper deals with the main concepts of the World Tree in the universal mythology and heathenish religion of Lithuanians; we feel it necessary to explore the functions and the equivalents of this Tree; to explore the differences between the model of the World Tree in the universal mythology and the World Tree stated in Lithuanian religion, mythology and folklore.

The second part of the present paper is devoted to the functions of the tree in the novellas of A. Vaičiulaitis: we aimed at finding the relation between the functions of the tree in the novellas and functions of the tree in universal mythology; at establishing the relation between the functions of the tree in the novellas and functions of the tree in Lithuanian religion, mythology and folklore; at demonstrating the importance of the tree in the creation of the feelings and emotions in the novellas.

From the study of the World Tree in the universal mythology and Lithuanian heathenish religion it emerged that the main function of this tree is to explain the mythological space of the Universe. The equivalent of the World Tree is the Tree of Life. The main function of this tree is to symbolize life, immortality, polygenesis and wisdom.

The relation between literature and world-view of Lithuanians is clear in the novellas of Antanas Vaičiulaitis. From the study of his novellas it emerged that the image of the tree is

very important in the novellas of this author: the trees protect the people and their home, sometimes do the function of the executioners or the gods, and harmonize people's feelings. All these things are coming from Lithuanian religion, mythology and folklore. The theme of the tree in the novellas of this author is explicated and finished.

G a b i j a B A N K A U S K A I T Ė - S E R E I K I E N Ė

Lietuvių filologijos katedra

Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas

Muitinės g. 8

LT-44280 Kaunas

[Gabija.Sereikiene@khf.vu.lt]